

کبری فتحی پور، آموزگار لیسانس ابتدایی، اصفهان،
فلورجان، دبستان شهید کریمیان «شروان»
رضارئسی اردلی، کارشناس ارشد مدیریت تحول

راهنمای ایجاد انگیزه درس خواندن و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان راهنمای ایجاد انگیزه درس خواندن و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان به دنبال شناسایی و تعیین راهکارها و پیشنهادهایی برای ایجاد انگیزه و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بوده است. در این پژوهش از ۹۰ دانش آموز مقطع ابتدایی از مدارس فلورجان به صورت پرسش نامه (با روش نمونه گیری تصادفی از ۱۳ سؤال پنج گزینه ای براساس مقیاس لیکرت (با نمره دهی یک تا پنج از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم) تهیه شده و دارای هفت متغیر کلی در زمینه های علاقه به تکلیف، رقابت جویی، نمونه بودن، کسب ستایش، کسب پیوستگی، اضطراب آزمون، و مدیریت منابع است. بازده نمرات پرسش نامه از کاملاً موافق ۴۳ درصد، موافق ۳۷ درصد، بی نظر ۵ درصد، مخالف ۸ درصد، کاملاً مخالف ۷ درصد محاسبه شده که نشان دهنده تأثیرات مثبت راهنمای انگیزه در پیشرفت تحصیلی است.

مقدمه

انگیزش با یادگیری آمیخته است؛ به طوری که (به نقل از کدیور ۱۳۸۲: ۲۶۷) انگیزش غالباً از یادگیری استنباط می شود و یادگیری نشانه انگیزش است.

از همان پایه های نخستین تحصیل، دانش آموزان به باز خورد صادقانه درباره عملکردشان نیاز دارند. انگیزه های اطلاعاتی، یعنی کمک به دانش آموز برای درک اهمیت یادگیری و اینکه چگونه می تواند یادگیرنده کارایی باشد، معمولاً برای شروع یادگیری مورد نیاز خواهد بود. از همه مهم تر، چنین انگیزه های اطلاعاتی در اوایل تحصیلی می تواند بر شکل گیری ارزش های درونی دانش آموزان در سال های بعد تأثیر بگذارد

انگیزش پدیده ای ذاتی است که تحت تأثیر چهار عامل، موفقیت (محیط و محرک های بیرونی)، مزاج (حالت و وضعیت درونی ارگانیسم)، هدف (هدف رفتار، منظور و گرایش) و ابزار (ابزار دستیابی به هدف) قرار دارد. از دیدگاه آموزشی، انگیزه ساختاری چندوجهی است که به یادگیری و پیشرفت تحصیلی مرتبط است.

سازة انگیزش تحصیلی^۱ به رفتارهایی که به یادگیری و پیشرفت در مدرسه مربوط است، اطلاق می شود. طبق تحقیقات، بین انگیزه و یادگیری رابطه وجود دارد. (به نقل از سیف ۱۳۸۶: ۲۴۳) مطالعه

و برای معلمان آینده، برانگیختن دانش‌آموزان را ساده‌تر کند یا آنکه دانش‌آموزان را بیشتر بر خودانگیختگی‌شان متکی سازد. (کمرود و بندهام، ۱۳۷۸: ۲۰۲)

یکی از موضوع‌هایی که این روزها در بحث پیرامون انگیزه‌های درس بسیار تکرار می‌شود این است که «دانش‌آموزان کلید یادگیری را در خود در اختیار دارند.» (به نقل از عبدالحسین نفیسی، ۱۳۷۸: ۱۹۹)

تفکر راهبردی در زمینه پیشرفت تحصیلی در سه قلمرو حائز اهمیت است.

منظور از راهبردهای شناختی، مرور ذهنی (راهبرد سطحی)، بسط‌دهی و سازماندهی (راهبرد عمقی) است. راهبرد یادگیری عمقی به راهبردهای یادگیری سازگار، و راهبرد یادگیری سطحی به راهبردهای یادگیری غیرسازگار اشاره دارد. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که با هدف تبحر بیشتر از راهبردهای عمقی استفاده می‌کنند. (دوک و گلت، ۱۹۹۸؛ میدلتون و میگی، ۱۹۹۷؛ ایمز و آرچر، ۱۹۸۸؛ سیم، لوآونی، ۲۰۰۸) منظور از راهبردهای مدیریت منابع برنامه‌ریزی در قالب مدیریت زمان، مکان مطالعه و کمک‌طلبی از همسان و سازماندهی آن‌ها است. راهبردهای انگیزشی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده پیشرفت تحصیلی شناخته شده‌اند. مطالعات متعدد در روان‌شناسی تربیتی و یادگیری نشان می‌دهد که انگیزش یادگیری آموزشگاهی ارتباط دارد؛ زیرا یادگیری فرایند فعالی است که مستلزم کوشش عمده و آگاهانه است. اگر دانش‌آموزی که توانایی بالایی دارد هنگام مطالعه و یادگیری، توجه و تمرکز کافی نداشته باشد یا کوشش مؤثری از خود نشان ندهد، قادر به یادگیری نخواهد بود. برای اینکه دانش‌آموز بتواند از برنامه درسی حداکثر بهره را ببرد باید در کلاس زمینه‌ای فراهم کرد که در آن

فراگیرنده به شرکت و درگیری در فعالیت‌های یادگیری برانگیخته شود. (استیک، ۲۰۰۲)

لذا مقاله حاضر این قلمرو (راهبردهای ایجاد انگیزه درس خواندن) را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

شیوه‌های ارتقای انگیزش تحصیلی

با توجه به تحقیقات، بهترین راه ایجاد انگیزش در یادگیرندگان نسبت به یادگیری، بهبود شرایط یادگیری و افزایش سطح کیفیت روش‌های آموزش است. در این صورت، یادگیرندگان در یادگیری موفق‌ترند و این کسب موفقیت علاقه و انگیزه را نسبت به یادگیری مطالب تازه افزایش می‌دهد. (سیف، ۱۳۸۶: ۲۴۷) با استفاده از بررسی نظریه‌های انگیزش، مجموعه راهبردهایی جهت ارتقای انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان ارائه می‌شود.

۱. آگاهی دانش‌آموزان از هدف‌های درس

زمانی که دانش‌آموز می‌داند قرار است به کجا برسد، چون انتظارات از او مشخص است، انگیزش و یادگیری سطح بالا در او اتفاق خواهد افتاد. فراگیرنده باید بداند چگونه ارزیابی می‌شود و موفقیتش چه نتایج دارد. دلیل بسیاری از شکست‌های فراگیرندگان، بی‌اطلاعی از انتظاراتی است که از آن‌ها دارند. بنابراین، لازم است معلم در ابتدای آموزش، هدف‌ها را به‌طور صریح بیان کند و حتی فراگیرندگان را نیز تشویق کند که برای خود هدف‌های یادگیری برگزینند.

۲. رفاقت یا رقابت

معلم باید از ایجاد رقابت بین فراگیرندگان جلوگیری کند و رقیب هر شاگرد را خود او قرار دهد. میزان پیشرفت او در زمان حال با عملکرد او در گذشته سنجیده شود. قرار دادن عملکرد فعلی فرد به عنوان مبنای قضاوت درباره او زمینه ایجاد انگیزش در فرد را فراهم می‌کند.

۳. استفاده از شیوه‌های نوین تدریس

مطالبی که معلمان ارائه می‌کنند، باید به محرک‌های تازه و جالب همراه باشند. به‌طور کلی، در ارائه درس برای دانش‌آموزان باید به فراگیرنده محوری توجه ویژه‌ای شود. در کلاس‌های درس لازم است که فراگیرنده در یادگیری فعالیت داشته باشد و براساس تجربه مطالب را یاد بگیرد. استفاده از شیوه‌های نوین تدریس، زمینه تجربه فراگیرنده را فراهم می‌کند و این عمل سبب ایجاد تقویت و انگیزه تحصیلی در وی می‌شود.

۴. استفاده به‌جا از تشویق‌های کلامی و صراحت بازخورد

معلم لازم است پس از عملکرد درست فراگیرندگان از اظهاراتی چون «آفرین» و «تو پسر (دختر) باهوشی هستی» یا «معلوم است درس امروز را خوب متوجه شده‌ای» استفاده کند. نکته قابل توجه این است که تشویق، مستقیماً با عملکرد فراگیرندگان مربوط باشد تا مؤثرتر واقع شود. تشویق کلامی خاص، هم آگاهی‌دهنده است که دقیقاً به دلیل کدام رفتار یا عمل صورت گرفته است و هم بعد انگیزشی دارد و موجب افزایش رفتار مدنظر در فراگیرنده می‌شود.

۵. آسان به دشوار بودن روال آموزش

کسب موفقیت در آموزش باعث ارتقای انگیزش یادگیری در فراگیرندگان می‌شود. زمانی که معلم مطالب را از آسان به مشکل ارائه می‌دهد، فرصت کسب موفقیت را برای یادگیرندگان ایجاد می‌کند و انگیزش آنان را برای یادگیری‌های بعدی افزایش می‌دهد.

۶. ملموس کردن آموزش

زمانی که معلم می‌خواهد مطالب تازه‌ای را به فراگیرندگان آموزش دهد، باید این کار را با استفاده از موارد آشنا انجام دهد. این عمل باعث سرعت بخشیدن به جریان یادگیری و افزایش انگیزش یادگیرندگان می‌شود. همچنین استفاده از موقعیت‌های تازه برای کاربرد مطالب آموخته شده نیز مناسب است.

۷. مشارکت در یادگیری توسط فراگیرندگان

شرکت دادن فراگیرندگان در مباحث کلاسی به‌طور فزاینده‌ای علاقه‌مندی آن‌ها را بالا می‌برد. تلاش فراگیرنده در جریان فعالیت‌های کلاسی، اشتغال مثبتی برای او فراهم می‌کند. این عمل ضمن اینکه از خستگی او می‌کاهد، زمینه‌ای برای افزایش انگیزه درس خواندن می‌شود.

۸. بازخورد به موقع

بازخوردها بایستی به‌طور مرتب در جهت افزایش تلاش به فراگیرندگان ارائه شود. معلم باید در فرصت‌های مناسب، از میزان پیشرفت شاگردان ارزشیابی به عمل آورد و میزان پیشرفت فراگیرنده را به او نشان دهد.

۹. تکالیف متناسب با سطح توانایی فراگیر

سطح تکالیف و مسائل درسی باید متناسب با سطح توانایی یادگیرنده باشد به‌طوری که از عهده آن انجام آن برآید. تکالیف درسی و کلاسی بایستی نه خیلی آسان و نه خیلی دشوار باشند اما در حالت منطقی توصیه می‌شود معلم براساس استعداد و توان فراگیرندگان به آن‌ها تکلیف دهد. اگر تکلیف متناسب با سطح توانایی شاگرد باشد، موجب موفقیت او می‌شود. موفقیت سبب اشتیاق برای موفقیت‌های بیشتر می‌شود. این مسئله به نوبه خود، موفقیت‌های بعدی را به دنبال دارد. (اسالوین، ۲۰۰۶: ۳۲۶)

۱۰. استفاده از مشوق‌های درونی و بیرونی

برخی فعالیت‌ها به خودی خود برای فراگیرنده جالب توجه‌اند و اشتیاق به یادگیری را در او به‌وجود می‌آورند. در نتیجه، او به اختیار خود یادگیری را دنبال می‌کند. البته معلمان در کلاس درس باید طوری عمل کنند که شاگردان براساس علاقه و تمایل درونی به پیگیری فعالیت‌های یادگیری بپردازند. تشویق‌ها و محرک‌های بیرونی مثل جایزه در یادگیری بی‌تأثیر نیستند. اما توجه به محرک‌های درونی به‌عنوان اصل سوق‌دهنده فعالیت‌های یادگیری، بایستی به‌صورت جدی‌تر مدنظر معلمان قرار گیرد. (سیداحمد هاشمی و داریوش حاتمی، ۱۳۹۰)

پیشنهادها و راهکارهای محققان در این زمینه حاکی از اهمیت و نقش انگیزش و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی است که در ادامه به گزیده‌ای از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. توجه به عقاید و نظرات شاگردان در بحث‌های کلاسی

۲. توجه به اهداف نگرشی و عاطفی در کلاس‌های درس و پرهیز از توجه یک‌سویه به اهداف شناختی

۳. استفاده از روش‌های مختلف برای تقویت اعتمادبه‌نفس در شاگردان

۴. فراهم کردن شرایط برای کمک به دانش‌آموزان بی‌بضاعت

۵. ضرورت تغییر نگرش سنتی والدین در مورد شاگردان

۶. فراهم کردن محرک‌هایی در مدارس به‌منظور تقویت یادگیری

۷. راهنما بودن معلمان در کلاس‌های درس

۸. توجه به ایجاد محیط‌های علمی و قرار گرفتن دانش‌آموزان در این محیط‌ها.

یافته‌ها

در اینجا برای روشن شدن بحث انگیزه پیشرفت و مؤلفه مؤثر آن به بررسی مجموعه تحقیقاتی پرداخته می‌شود.

رفعیان (۱۳۷۹) در پژوهشی با عنوان «رابطه راهبردهای یادگیری خودگردان» مؤلفه‌های انگیزش خودکارآمدی ارزش‌هایی درون‌زا و اضطراب امتحان، هوش با همدیگر و با بررسی عملکرد تحصیلی

در نهایت، نمرات بدین صورت بود:

تعداد مؤلفه	تعداد سؤال	کاملاً موافق	بی نظر	مخالف	کاملاً مخالف
۷	۱۳	۴۳ درصد	۳۷ درصد	۵ درصد	۸ درصد
					۷ درصد

مشاهدات حاکی از این است که راهبردهای ایجاد انگیزه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان اثر دارد که نتایج با دیگر تحقیقات در این زمینه همسو بوده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت انگیزش و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، لازم است تا حد امکان شرایط فرهنگی، خانوادگی و روانی و اقتصادی و آموزشی برای افزایش آن فراهم شود تا بتوان نسلی پویا و شاداب را پرورش داد و از استعدادها و توانایی‌های بالقوه به نحو شایسته و در خدمت هدف‌های اجتماع بهره جست.

پی‌نوشت

1. Lacademic achievement motivation

منابع

۱. کمرو، فرانسیس ان و دوگلاس ام، ونیدهام، برنامه‌ریزی آموزشی مبتنی بر انگیزش، ترجمه عبدالحسین نفیسی، پژوهشکده تعلیم و تربیت، بهمن ۱۳۷۸.
۲. حافظ‌نیا، محمد، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، سمت، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۷.
۳. «ارتباط انگیزش تحصیلی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان»، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی (۱)، ۱۳۸۸.
۴. «رابطه باورهای انگیزشی و راهبردهای شناختی، فراشناختی با پیشرفت تحصیلی»، تازه‌های علوم شناختی، ۱۳۸۹.

دانش‌آموزان پسر شهر اهواز به این نتیجه دست یافت که مؤلفه‌های انگیزش و هوش با عملکرد تحصیلی رابطه مثبت دارند.

گشتاسبی (۱۳۷۵) در پایان‌نامه خود به بررسی رابطه بین عزت‌نفس، انگیزش و هوش با پیشرفت تحصیلی در بین دانش‌آموزان شهرستان شیراز پرداخت. وی پس از انجام پژوهش دریافت که بین دانش‌آموزانی که وارد دوره پیش‌دانشگاهی شده‌اند و دانش‌آموزانی که وارد این دوره نشده‌اند از نظر هوشی تفاوت معنی‌داری وجود دارد و نیز عزت‌نفس دانش‌آموزانی که وارد دوره پیش‌دانشگاهی شده‌اند نسبت به کسانی که وارد این دوره نشده‌اند، تفاوت معنی‌داری با یکدیگر دارد. رفیعیان و گشتاسبی همچنین دریافتند که بین هوش عزت‌نفس و عزت اجتماعی با پیشرفت تحصیلی رابطه‌ای معنی‌دار وجود دارد و بین متغیر انگیزش پیشرفت و پیشرفت تحصیلی، رابطه معنی‌داری به‌دست نیامده است.

به‌نظر آرموند (۲۰۰۳) انگیزش دارای تأثیراتی بر روی شیوه یادگیری دانش‌آموزان است. این تأثیرات عبارت‌اند از:
۱. هدایت رفتار به‌سمت اهداف خاص؛ ۲. افزایش تلاش و انرژی؛ ۳. افزایش و پافشاری در انجام آن؛ ۴. تقویت فرایندهای شناختی؛ ۵. تعیین پیامدهای تقویت‌کننده؛ ۶. بهبود عملکرد. گروولینک بر این باورست که والدین در حکم اولین عامل اجتماعی کردن کودکان نقش مهمی در ارضای نیازهای روانی کودکان دارند و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان را تسهیل می‌کنند. برخی معتقدند که می‌توان انگیزش و یادگیری را از طرق مختلف کنترل و هدایت کرد؛ مثلاً براساس نظریه رفتارگرایی می‌توان انگیزش و یادگیری را از طریق پاداش‌های بیرونی و مشوق‌هایی مانند ژتون‌ها، جوایز و حتی نمره دادن کنترل و هدایت کرد.

روش پژوهش

در این پژوهش یک مطالعه مقطعی با نمونه‌گیری تصادفی از ۹۰ دانش‌آموز مقطع ابتدایی از مدارس فلاورجان به‌صورت توزیع پرسش‌نامه با ۱۳ سؤال پنج‌گزینه‌ای براساس مقیاس لیکرت از «کاملاً موافق» تا «کاملاً مخالف» تهیه شد که دارای ۷ متغیر کلی در زمینه‌های زیر است:

۱. مدیریت منابع (زمان، مکان مطالعه-کمک‌طلبی از همسالان)
 ۲. انگیزه کسب ستایش (تشویق در میان جمع)
 ۳. کسب پیوستگی (مشارکت و گروهی)
 ۴. رقابت‌جویی (مقایسه با هم‌کلاسی‌ها)
 ۵. علاقه به تکلیف (انتخاب آگاهانه و آزادانه تکلیف)
 ۶. اضطراب آزمون (جواب به سؤالات به‌صورت گروهی و بدون بیان واژه امتحان)
 ۷. نمونه بودن (دریافت پاداش)
- پرسش‌نامه توسط محقق در مدارس ابتدایی فلاورجان بین دانش‌آموزان توزیع و سپس جمع‌آوری شد. تعداد ۱۰ دانش‌آموز با پرسش‌نامه پاسخ‌های ناقص داده بودند که از مطالعه حذف شدند.

